

REDAKTOR DZIAŁU
prof. dr hab. n. med.
Edyta Płońska-
-Gościński
Pracownia
Echokardiografii,
Kliniki Kardiologii
PAM
w Szczecinie

Szanowne Koleżanki, Szanowni Koledzy!

W bieżącym numerze zamieszczono podsumowanie ostatniego elementarza echokardiograficznego, tj. dotyczącego najważniejszych wad serca z zaleceniem zapoznania się z całymi wytycznymi ESC 2007. Tym razem tylko przypomnienie i utrwalenie, gdyż rozpoczął się lipiec – dla wielu miesiąc upragnionego urlopu i oddechu od pracy, więc echokardiografisci niech też odpoczną dla własnego zdrowia. Wobec tego następny elementarz po małej przerwie. Oczywiście w niniejszym numerze nie zabraknie też stałego elementu naszego dydaktycznego działu – echokardiograficznej zagadki.

Z początkiem lata życzę więc wszystkim dobrym echokardiografistom i sympatykom echokardiografii udanych wakacji, prędej lub później tego lata.

Edyta Płońska-Gościński

Elementarz echokardiograficzny wad serca – podsumowanie

Maria Olszowska

Adres:

Klinika Chorób Serca i Naczyń Instytutu Kardiologii
Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego
w Krakowie

Adres do korespondencji

dr hab. n. med. Maria Olszowska
Klinika Chorób Serca i Naczyń Instytutu Kardiologii CM UJ
ul. Prądnicka 80, 31-202 Kraków

Echokardiografia, poza badaniem klinicznym, jest podstawową metodą umożliwiającą potwierdzenie obecności wad zastawkowych serca, a także ocenę jej zaawansowania i rokowania. Wskazaniem do wykonania badania echokardiograficznego jest obecność szmeru sugerującego wadę zastawkową.

Niedomykalność aortalna

Badanie echokardiograficzne obejmuje ocenę morfologii zastawki aortalnej: liczbę płatków, ich ruchomość, obecność zwłóknień, zwapnień, a także ocenę pierścienia, zatok Valsalvy, opuszki aorty i aorty wstępującej.

Echokardiografia umożliwia ilościową i jakościową ocenę wielkości fali zwrotnej, jak również ocenę skutków hemodynamicznych wady serca: wielkość lewej i prawej komory, lewego przedsionka, funkcję skurczową lewej komory.

Metody ilościowe polegają na ocenie zasięgu i kierunku fali zwrotnej za pomocą dopлера konwencjonalnego i kolorowego. Parametry oceny ilościowej to: iloraz szerokości centralnej fali zwrotnej i szerokości LVOT, szerokość talii fali zwrotnej (cm), obecność przepływu wstecznego w aorcie zstępującej, czas połowicznego zaniku gradientu ciśnienia między aortą i lewą komorą PHT (ms).

Metody ilościowe umożliwiają oszacowanie objętości fali zwrotnej (Rvol), frakcji niedomykalności (RF), efektywnego pola niedomykalności (ERO).

KLASYFIKACJA STOPNIA NIEDOMYKALNOŚCI ZASTAWKI AORTALNEJ

W zależności od zaawansowania wady wyróżnia się następujące stopnie niedomykalności zastawki aortalnej:

- mała, którą charakteryzują następujące parametry echokardiograficzne: stopień angiograficzny 1+, szerokość fali zwrotnej w doplerze kolorowym <25% LVOT, szerokość talii fali zwrotnej <0,3 cm, objętość fali zwrotnej <30 ml, frakcja niedomykalności <30%, efektywne pole niedomykalności <0,1 cm², brak lub krótki wczesnorozkurczowy przepływ wsteczny w aorcie zstępującej, PHT >500 ms;

- umiarkowana – stopień angiograficzny 2+, szerokość fali zwrotnej w doplerze kolorowym 25-65% LVOT, szerokość talii fali zwrotnej 0,3-0,6 cm, objętość fali zwrotnej 30-59 ml, frakcja niedomykalności 30-49%, efektywne pole niedomykalności 0,1-0,29 cm², przepływ wsteczny w aorcie zstępującej do 20 cm/s, PHT 200-500 ms;

- ciężka – stopień angiograficzny 3+, szerokość fali zwrotnej w doplerze kolorowym >65% LVOT, szerokość talii fali zwrotnej >0,6 cm, objętość fali zwrotnej ≥60 ml, frakcja niedomykalności ≥50%, efektywne pole niedomykalności ≥0,3 cm², znaczny holodiastoliczny przepływ wsteczny w aorcie zstępującej, PHT <200 ms.

WSKAZANIA DO LECZENIA OPERACYJNEGO NIEDOMYKALNOŚCI AORTALNEJ

Według zaleceń ESC z 2007 roku wskazaniami do leczenia zabiegowego w niedomykalności zastawki aortalnej są:

1. Ciężka niedomykalność aortalna

- u chorych z objawami (duszność, II-IV klasa wg NYHA lub dławica) (klasa IB zaleceń),
- u chorych bezobjawowych ze spoczynkową frakcją wyrzutową ≤50% (klasa IB),
- u chorych poddawanych CABG lub operacji aorty wstępującej lub innej zastawki (klasa IC),
- u chorych bez objawów ze spoczynkową frakcją wyrzutową >50% i wymiarem końcoworozkurczowym >70 mm (klasa IIaC) lub wymiarem końcowoskurczowym >50 mm (25 mm/m²) (klasa IIaC).

2. Niezależnie od ciężkości niedomykalności aortalnej, wskazaniem do operacji jest poszerzenie aorty wstępującej:

- ≥45 mm u chorych z zespołem Marfana,
- ≥50 mm u chorych z dwupłatkową zastawką aortalną,
- ≥55 mm u pozostałych chorych.

Zwężenie zastawki aortalnej

Badanie echokardiograficzne obejmuje ocenę morfologii zastawki aortalnej: liczbę płatków, ich ruchomość, obecność zwłóknień, zwapnień, a także ocenę pierścienia, zatok Valsalvy, opuszki aorty i aorty wstępującej. Zastosowanie czterostopniowej skali pozwala na ilościową ocenę nasilenia zwapnień w obrębie zastawki:

- 1° – bez zwapnień,
- 2° – niewielkie zwapnienia (małe punktowe ogniska zwapnień),
- 3° – umiarkowane zwapnienia (liczne, większe ogniska zwapnień),
- 4° – duże zwapnienia, masywne zwapnienia wszystkich płatków.

Badanie echokardiograficzne umożliwia ocenę stopnia zwężenia zastawki aortalnej poprzez pomiar maksymalnej (V_{max}) oraz średniej (V_{mean}) prędkości przepływu krwi w skurczu przez zastawkę, a także obliczenie z uzyskanych wartości maksymalnego (P_{max}) oraz średniego (P_{mean}) gradientu ciśnienia przez zastawkę oraz pola powierzchni ujścia zastawkowego (AVA). Analiza echokardiograficzna powinna uwzględniać także inne informacje pomocne w wyborze strategii postępowania, takie jak: grubość przegrody międzykomorowej i tylnej ściany, wymiar końcoworozkurczowy i końcowoskurczowy lewej komory, ocenę funkcji skurczowej lewej komory.

KLASYFIKACJA STOPNIA ZWĘŻENIA

Wyróżnia się następujące stopnie zwężenia zastawki aortalnej:

- małe, w którym pole powierzchni zastawki wynosi 1,1-1,9 cm², maksymalny gradient 16-36 mm Hg, średni gradient <20 mm Hg, a maksymalna prędkość przepływu wynosi <3,0 m/s,

- umiarkowane zwężenie z polem powierzchni zastawki 0,9-1,1 cm², maksymalnym gradientem 36-50 mm Hg, średnim gradientem 20-35 mm Hg i maksymalną prędkością przepływu 3-3,5 m/s,

- umiarkowanie ciężkie zwężenie, w którym pole powierzchni zastawki wynosi 0,7-0,9 cm², maksymalny gradient 50-80 mm Hg, średni gradient 35-50 mm Hg, maksymalna prędkość przepływu 3,5-4,5 m/s,

- ciężkie zwężenie o polu powierzchni zastawki <0,7 cm² (<0,6 cm²/m²), maksymalnym gradiencie >80 mm Hg, średnim gradiencie >50 mm Hg, maksymalnej prędkości przepływu >4,5 m/s.

Interpretując powyższe dane należy uwzględnić fakt, że gradienty przez zastawkę i prędkość przepływu przez zastawkę zmniejszają się wraz z upośledzeniem czynności skurczowej lewej komory. W różnicowaniu ciężkiego i umiarkowanego niskogradientowego zwężenia pomocna jest dynamiczna ocena pola powierzchni zastawki aortalnej oraz gradientu przez zastawkę w badaniach czynnościowych.

Gradient przezastawkowy, wielkość pola powierzchni zastawki i frakcja wyrzutowa mierzona w warunkach podstawowych i w czasie wlewu małych dawek dobutaminy umożliwiając ocenę rezerw kurczliwości. Istotny wzrost gradientu przezastawkowego (średni gradient >50 mm Hg) i wzrost objętości wyrzutowej o ponad 20% bez istotnych zmian pola powierzchni zastawki ($\Delta AVA < 0,2 \text{ cm}^2$) świadczy o ciężkim zwężeniu z odwracalną dysfunkcją lewej komory.

WSKAZANIA DO LECZENIA OPERACYJNEGO WSZCZEPIENIA SZTUCZNEJ ZASTAWKI AORTALNEJ

Według zaleceń ESC z 2007 roku wskazaniami do leczenia zabiegowego w zwężeniu zastawki aortalnej kwalifikują się:

1. Chorzy z ciężkim zwężeniem
  - z objawami klinicznymi (klasa IB zaleceń),
  - poddawani operacjom CABG, aorty i innych zastawek serca (klasa IC),
  - bez objawów z dysfunkcją lewej komory i frakcją wyrzutową <50% (klasa IC),
  - bezobjawowi, u których objawy występują podczas testu wysiłkowego (klasa IC),
  - bezobjawowi ze spadkami ciśnienia tętniczego obserwowanymi w trakcie testu wysiłkowego (klasa IIaC),
  - bezobjawowi ze znacznymi zwąpnieniami i szybką progresją wady (tempo narastania $V_{\max} \geq 0,3 \text{ m/s/rok}$) (klasa IIaC),
  - bezobjawowi z komorowymi zaburzeniami rytmu (klasa IIbC),
  - bezobjawowi ze znacznym przerostem mięśnia lewej komory >15 mm (klasa IIbC).
2. Chorzy z umiarkowanym zwężeniem poddawani operacjom CABG, aorty i innych zastawek serca (klasa IIaC).
3. Chorzy z niskim gradientem (<40 mm Hg)
  - i dysfunkcją lewej komory, ale zachowaną rezerwą kurczliwości (klasa IIaC),
  - i dysfunkcją lewej komory bez zachowanej rezerwy kurczliwości (klasa IIbC).

Niedomykalność mitralna

Badanie echokardiograficzne umożliwia nie tylko rozpoznanie niedomykalności zastawki mitralnej, ale również pozwala określić jej patomechanizm oraz stopień zaawansowania. Według Carpentiera rozróżniamy trzy zasadnicze mechanizmy dysfunkcji zastawki prowadzące do jej niedomykalności:

- typ I – poszerzenie lub deformacja pierścienia mitralnego,
- typ II – nadmierna ruchomość płatków z ich wypadaniem,
- typ III – restrykcja płatków (IIIa – restrykcja rozkurczowa, będąca najczęściej wynikiem poreumatycznego uszkodzenia zastawki, IIIb – restrykcja skurczowa o etiologii najczęściej niedokrwiennej).

Echokardiografia umożliwia półilościową i ilościową ocenę wielkości fali zwrotnej, jak również ocenę skutków

hemodynamicznych wady serca: wielkość jam serca, funkcję skurczową lewej komory.

Metody półilościowe polegają na ocenie zasięgu i kierunku fali zwrotnej, intensywności widma niedomykalności, przepływów w żyłach płucnych za pomocą dopлера konwencjonalnego i kolorowego. Podczas badania oceniane są następujące parametry: szerokość talii fali zwrotnej (cm) oraz echokardiograficzny pomiar dP/dt – prędkość narastania ciśnienia skurczowego w lewej komorze.

Metody ilościowe umożliwiają oszacowanie objętości fali zwrotnej, frakcji niedomykalności, efektywnego pola niedomykalności.

KLASYFIKACJA STOPNIA NIEDOMYKALNOŚCI ZASTAWKI MITRALNEJ

Niedomykalność zastawki mitralnej można podzielić na:

- małą, w której stopień angiograficzny wynosi 1+, centralna fala zwrotna jest mała i wynosi <4 cm² lub <20% powierzchni lewego przedsionka, szerokość talii fali zwrotnej <0,3 cm, objętość fali zwrotnej <30 ml, frakcja niedomykalności <30%, efektywne pole niedomykalności <0,2 cm²,
- umiarkowaną, w której stopień angiograficzny wynosi 2+, fala zwrotna 4-10 cm² lub 20-40% powierzchni lewego przedsionka, szerokość talii fali zwrotnej 0,3-0,7 cm, objętość fali zwrotnej 30-60 ml, frakcja niedomykalności 30-50%, efektywne pole niedomykalności 0,2-0,4 cm²,
- ciężką, w której stopień angiograficzny wynosi 3+, 4+, centralna fala zwrotna jest duża i wynosi >10 cm² lub >40% powierzchni lewego przedsionka, szerokość talii fali zwrotnej >0,7 cm, objętość fali zwrotnej >60 ml, frakcja niedomykalności >50%, efektywne pole niedomykalności >0,4 cm².

WSKAZANIA DO LECZENIA OPERACYJNEGO CIĘŻKIEJ ORGANICZNEJ NIEDOMYKALNOŚCI MITRALNEJ

Do leczenia operacyjnego organicznej niedomykalności mitralnej, według zaleceń ESC z 2007 r., kwalifikują się:

- chorzy z objawami klinicznymi, frakcją wyrzutową >30% i WRLK <55 mm (klasa IB),
- chorzy bezobjawowi z umiarkowaną dysfunkcją skurczową lewej komory (FW ≤60% lub WKSLK >45 mm) (klasa IC),
- chorzy bezobjawowi z prawidłową funkcją lewej komory i migotaniem przedsionków lub nadciśnieniem płucnym (spoczynkowe ciśnienie w tętnicy płucnej >50 mm Hg) (klasa IIaC),
- chorzy z ciężką dysfunkcją lewej komory (FW <30% lub WKSLK >55 mm), u których operacja naprawcza jest możliwa (klasa IIaC),
- chorzy bezobjawowi z zachowaną funkcją skurczową lewej komory, u których szanse wykonania zabiegu naprawczego są duże przy małym ryzyku operacji (klasa IIbC),
- chorzy z ciężką dysfunkcją lewej komory (FW <30% lub WKSLK >55 mm), oporni na leczenie farmakologiczne z niewielkim prawdopodobieństwem wykonania zabiegu naprawczego (klasa IIbC).

WSKAZANIA DO LECZENIA OPERACYJNEGO CHORYCH Z CIĘŻKĄ NIEDOKRWIENNĄ NIEDOMYKALNOŚCIĄ MITRALNĄ

Według ECS do leczenia operacyjnego niedomykalności mitralnej o podłożu niedokrwiennym kwalifikują się:

- chorzy z ciężką niedomykalnością, FW >30% poddawani CABG (klasa IC),
- chorzy z umiarkowaną niedomykalnością poddani CABG, jeśli wykonanie zabiegu naprawczego jest możliwe (klasa IIaC),
- objawowi chorzy z ciężką niedomykalnością, FW <30% i możliwością rewaskularyzacji (klasa IIaC),
- chorzy z ciężką niedomykalnością, FW >30%, bez możliwości rewaskularyzacji, nie odpowiadający na leczenie farmakologiczne (klasa IIbC).

Zwężenie zastawki dwudzielnej

Badanie echokardiograficzne umożliwia ocenę zmian morfologicznych płatków zastawkowych i aparatu podzastawkowego, określenie stopnia zwężenia, analizę wtórnych następstw wady mitralnej: powiększenie lewego i prawego przedsionka, powiększenie prawej komory, obecność skrzeplin, poszerzenie żył płucnych, ocenę nadciśnienia płucnego.

Półilościową ocenę zmian w obrębie aparatu mitralnego umożliwia skala Wilkinsa, oparta na czteropunktowej klasyfikacji rozległości zmian dotyczących ruchomości, pogrubienia płatków, zajęcia strun ścięgniętych i zwapnień (1 punkt oznacza zajęcie 1/3 proksymalnej części poszczególnych elementów aparatu mitralnego, 2 punkty – zajęcie 2/3, 3 punkty zajęcie całości, 4 punkty znaczne nasilenie zmian). Suma punktów poniżej 8 pozwala przewidywać korzystny wynik walwotomii przezskórnej.

Badanie echokardiograficzne umożliwia ocenę stopnia zwężenia zastawki mitralnej poprzez analizę maksymalnego (P_{max}) oraz średniego (P_{mean}) gradientu ciśnień przez zastawkę, pola powierzchni ujścia zastawkowego (MVA), a także ciśnienia skurczowego w prawej komorze i tętnicy płucnej (na podstawie pomiarów przepływu przez zastawkę trójdziałelną).

KLASYFIKACJA STOPNIA ZWĘŻENIA

W zależności od zaawansowania wady wyróżnia się następujące stopnie zwężenia zastawki dwudzielnej:

- łagodne zwężenie, w którym pole powierzchni zastawki wynosi >1,5 cm², skurczowe ciśnienie w tętnicy płucnej <30 mm Hg, a średni gradient <5 mm Hg,

- umiarkowane zwężenie o polu powierzchni zastawki 1,0-1,5 cm², skurczowym ciśnieniu w tętnicy płucnej 30-50 mm Hg i średnim gradiencie 5-10 mm Hg,
- ciężkie zwężenie, w którym pole powierzchni zastawki wynosi <1,0 cm², skurczowe ciśnienie w tętnicy płucnej >50 mm Hg, średni gradient >10 mm Hg.

WSKAZANIA DO LECZENIA ZABIEGOWEGO

Według zaleceń ESC z 2007 r. leczenie interwencyjne należy wdrożyć u chorych z klinicznie istotnym zwężeniem (pole powierzchni zastawki <1,5 cm²).

Do przezskórnej komisurotomii mitralnej w przypadku zwężenia zastawki mitralnej i pola powierzchni zastawki <1,5 cm² kwalifikują się:

- chorzy objawowi z korzystną dla przezskórnej komisurotomii anatomią zastawki (klasa IB),
- chorzy objawowi z przeciwwskazaniami do operacji lub z wysokim ryzykiem operacji (klasa IC),
- chorzy bezobjawowi z niekorzystną anatomią zastawki (klasa IIaC) – jako wstępne leczenie,
- chorzy objawowi z korzystną anatomią zastawki i wysokim ryzykiem zakrzepowo-zatorowym lub wysokim ryzykiem dekompensacji hemodynamicznej, a więc z epizodem zatorowym w wywiadzie (klasa IIaC), z nasilonym samoistnym kontrastowaniem krwi w lewym przedsionku (klasa IIaC), z nowo rozpoznanym lub napaadowym migotaniem przedsionków (klasa IIaC), ze skurczowym ciśnieniem w tętnicy płucnej >50 mm Hg (klasa IIaC), a także u których istnieje konieczność wykonania innej operacji pozasercowej (klasa IIaC) oraz chore planujące ciężą (klasa IIaC).

Leczenie chirurgiczne jest alternatywą, gdy przeciwwskazana jest przezskórna komisurotomia zastawki mitralnej, a więc w przypadkach, gdy:

- pole powierzchni zastawki wynosi >1,5 cm²,
- stwierdza się skrzeplinę w lewym przedsionku,
- gdy zwężeniu zastawki mitralnej towarzyszy umiarkowana lub ciężka niedomykalność mitralna,
- doszło do ciężkiego obustronnego zwapnienia spoidła,
- współistnieje ciężka wada aortalna lub trójdziałelna,
- współistnieje choroba tętnic wieńcowych wymagająca operacji wszczęcia pomostów aortalno-wieńcowych.

U chorych z istotnymi objawami klinicznymi i powierzchnią ujścia >1,5 cm² należy wykonać badanie wysiłkowe. Wysiłkowy wzrost średniego gradientu >15 mm Hg, a ciśnienia skurczowego w prawej komorze >60 mm Hg stanowi wskazanie do interwencji.